

УДК 811.161,2:81'233]:82-94

К.І. ЛЕВЧЕНКО,*аспірант кафедри загального і слов'янського мовознавства й іноземних мов
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка*

ЕКСПЛІЦИТНА ВІРТУАЛЬНА ІНТЕРАКТИВНА СЛОВОВІРНА ГРА В МОВЛЕННІ УКРАЇНОМОВНОГО АВТОРА ІНТЕРНЕТ-ЩОДЕННИКА

Статтю присвячено аналізу експліцитної віртуальної інтерактивної деривації як прояву мовної гри в мовленні авторів Інтернет-щоденників. Розкрито поняття такого словотвору, визначено його основні формальні типи, характерні для блог-комунікації. Наведено основні функції, які виконує експліцитна віртуальна інтерактивна словотвірна гра в мовленні авторів блогів.

Ключові слова: блог, деривація, Інтернет-комунікація, мережевий щоденник, мовна гра, мовна особистість.

У наш час мережа Інтернет відіграє одну з ключових ролей у житті суспільства, все більше утверджуючись як провідний засіб масової та міжособистісної комунікації. Зокрема, з 1990-х років і до нашого часу постійно зростає популярність блогів (Інтернет-щоденників) як нового комунікативного середовища, яке, зважаючи на багатогранність і складну структуру, а також нетривалий час існування (із середини 1990 р.), досі залишається однією з найменш досліджених царин лінгвістичного пізнання.

Ця розвідка покликана дослідити особливості експліцитних віртуальних інтерактивних дериваційних процесів як прояву мовної гри, здійснюваної авторами Інтернет-щоденників. Поставлене завдання передбачає розгляд і уточнення понять «експліцитний віртуальний інтерактивний словотвір» та «мовна гра»; встановлення та типологізацію форм такої деривації; визначення функцій цього феномену в блог-комунікації.

Основи вивчення словотвору в мовленнєвому просторі глобальної мережі Інтернет заклав Л.Ю. Іванов [1]; Н.Г. Асмус [2] аналізує словотвір як основу поповнення жаргону в Інтернет-комунікації; О.В. Нікітєвич [3] вивчає дериваційну парадигму дієслів на матеріалі рунету, Є.С. Бикова [4] розглядає дидактичний потенціал словотвірного та морфологічного простору російськомовного Інтернету для формування мовної та мовленнєвої культури школяра; В.В. Казяба [5] присвячує дослідження нікнеймам дівчаток-підлітків у ICQ; О.Г. Фомин, І.В. Певнева, О.А. Подгорна та Н.С. Якімова [6] зосереджують увагу на особливостях оказіонального словотворення в дискурсі Інтернет-чатів; П.О. Горшков [7], аналізуючи сленг хакерів і геймерів в Інтернеті, детально зупиняється на його дериваційних особливостях; С.Г. Чемеркін [8] вивчає явища семантичної деривації в україномовному Інтернеті як наслідок взаємодії професійної та загальновживаної лексики; актуальні питання мережевого словотвору, зокрема віртуальної інтерактивної деривації, висвітлює, спираючись на тестові масиви мережевої літературної критики, Д.В. Гугунава [9; 10; 11; 12; 13].

Услід за О.А. Земською мовну гру розуміємо як «явище, коли мовець «грає» з формою мовлення, коли вільне ставлення до форми мовлення набуває естетичного завдання, нехай навіть найбільш скромного» [14, с. 172]. Комунікант, граючи, перш за все на меті має не завдання «розважити себе та співбесідника, а висловитися незвичайно» [14, с. 174]. Н.А. Ніколіна пов'язує словотвірну гру з «деавтоматизацією сприйняття словотвірної структури похідного слова й актуалізацією словотвірних засобів, свідоме підкреслення яких породжує різноманітні ефекти в мовленні» [15, с. 337].

Німецький дослідник Ф. Хаусманн вважає, що «мовна гра як мисленнєвий трюк обернено пропорційна його мовному втіленню й по своїй суті є загадкою, вирішення якої потребує інтелектуальних зусиль на метамовному рівні» [16, с. 126]. Е. Піїрайнен у цьому явищі вбачає «креативну метамовну діяльність, продуктом якої є okazіональні, одноразові утворення, які потребують декодування з боку реципієнта» [17, с. 264]. На наш погляд, ці трактування явища мовної гри не суперечать одне одному, характеризуючи аналізоване явище з різних позицій.

Один зі способів словотвірної гри вбачаємо у віртуальній інтерактивній деривації. Це явище «базується на ряді формальних прийомів, які можуть супроводжувати практично будь-який із лінійних, (таких, що характеризуються однозначним прочитанням деривата) способів, переводячи їх у статус інтерактивних завдяки інтеграції в дериват певних ідіограм-роздільників» [9, с. 148]. Термін «віртуальність» тут позначає «залежність адекватної реалізації імовірнісної структури та семантики деривата від волі кожного конкретно-го реципієнта» [10, с. 12].

В ході віртуальної інтерактивної деривації віртуалізується сам формант, дериваційний крок і дериват, а іноді й база деривації, а оболонка служить для актуалізації двох і більше слів, що може бути виражено імпліцитно (оказіональне розширення синтагматики як показник запозичення зовнішньої форми) й експліцитно (формант графічно відокремлюється від вихідної бази, при цьому база та формант не деформуються) [10, с. 13].

У ході дослідження було опрацьовано понад 85 авторських аркушів текстового масиву Інтернет-щоденників, дібраного рендомним методом. Зупинимося на експліцитних проявах аналізованого явища (на основі проаналізованого матеріалу їх зафіксовано понад 1000), до яких, услід за Д.В. Гугунавою [10, с. 13], відносимо такі формальні типи віртуальної інтерактивної деривації:

1) **парентезис** – формант береться в дужки, відбувається віртуалізація форманта і самого процесу, задана мовцем модель має різні варіанти актуалізації адресатом-читачем: «*Про артефакт: цей лист **дівчин(к)и** до солдата я знайшов на одному з узбічь доріг, по яких тинявся в юності*» (archervarius.livejournal.com/66420.html); «*У багатьох людей є звичка (яка іноді переходить у важкий **псих[олог]ічний** комплекс) замість нейтральних слів всюди де треба і де не треба вживати альтернативні варіанти (жаргонні, «гумористичні», евфемістичні, лайливі, презирливі, емоційно зафарбовані, etc. etc. etc.)*» (macsolas.livejournal.com/146946.html?thread=742914#t742914);

2) **дефісація** – дефіс (на його місці спорадично використовується також знак «_») віртуально з'єднує або членує слово: «*А от **самі-знаєте-хто** фотку з Береговим таки зберіг, хоч і з явними ознаками фотошопу ножицями та тушшю*» (nehrebeckyj.livejournal.com/187271.html); «*Ночівлі в юртах, літаках, дерев'яних мансардах, **простонеба-під-зливою**, в саморобних халабудях і чужих містах, трапези в дорогих ресторанах і буддистських храмах у товаристві лами – все це ще довго й зі щемом буде пережуватися і вкладатися в голову, кадрах і серці*» (v-dorozh.livejournal.com/188935.html); «***кава-рдак***» (<http://su-zanno4ka.livejournal.com/135305.html>). Примітно, що у випадку, коли база, у свою чергу, за нормами мови містить дефіс, останній зберігається й у похідному слові: «*Вони що не бачили, що вибори на носі і хлопці з **опа-па-пазиції** спробують їх поганяти по залу?*» (формант – вигук *опа-па*) (ftopka-00.livejournal.com/424738.html). З метою розрізнення нормативного вживання дефіса та дефіса як формального засобу вираження віртуальної інтерактивної деривації у випадку останньої може бути використаний знак «_»: «*До третьої пісні претензій взагалі немає – гарна балада «Літаєш», четверта «Любов-наркотик» – знов ж таки однакові **недо_хеві-метал** рифи...старайтеся!*» (punker-vague.livejournal.com).

3) **квотація** – віртуалізується семантика форманта, взятого в лапки: «*по «**недо**»**статку** коштів...*» (vaxo.livejournal.com/290733.html); «*от тіки ше завтра **пере**”**кохають**» мене точно*» (distorted-dog.livejournal.com/36310.html). Привертають увагу випадки створення подібного евфемізму й за допомогою парентезису: «*Приїхав якийсь негр – студент по обміну, **пере(кохав)ся** із купою місцевих жінок і от – маєте*» (sergiy-teren.livejournal.com/43800.html?thread=47896#t47896);

4) **слешинг** – слеш віртуалізує процес деривації: «*І всі дрібні образи, що змовчував, усі «недосипи», стреси, усі **недо-/про-ступки** потоками багна виливаються з тебе!*»

(chornyava.livejournal.com/173412.html); «Причому з цим всім **недо-/пере-** експонована і перефарбована, криваю дофотопластична фотка з РАМОЧКОЮ!» (617a.livejournal.com/20429.html).

Д.В. Гугунава зазначає, що «у таких випадках ідеограма (дужки, лапки, дефіс, слеш) є не формантом, а допоміжним засобом з'єднання бази та форманта, на зразок морфологічного усічення/наращення основи або інтерфікса. Такі ідеограми (граматограми) не виражають лексичного або морфемного значення, не набувають звукового вираження, позначаючи лише гранично абстрактну граматичну ідею (в цьому випадку – ідею специфічного віртуального поєднання) ... Формант же буде збігатися з формантом відповідного лінійного способу своїм звуковим і семантичним змістом» [13].

На основі результатів дослідження виокремлюємо ще два прийоми віртуальної інтерактивної деривації, властиві блогам: **закреслення та використання заголовних літер**.

Можливість використання закресленого тексту забезпечується інтерфейсом сайту блог-сервісу LiveJournal та являє собою метамовну складову мовленнєвого та дериваційного акту, певною мірою розкриваючи адресатові «лабораторію» творення висловлювання, думки, підбору та відсіювання словотвірних формантів: «Тим часом я вже **готовий відмовитися від квазіпсеудо**теорії, що там розвивав» (misjko.livejournal.com/468234.html); «Інтерв'ю з таким **оптимістичним** заголовком з'явилося у вчорашньому «Експресі» (misjko.livejournal.com/445607.html); «Так от, незважаючи на те що повернутися довелось майже на добу раніше, я встигла замислитися про суєтність нашого **мірського** життя...» (<http://tessimora.livejournal.com/124994.html>). Закреслення віртуалізує процес словотвору та його формант, який був дібраний мовцем, але в повідомленні позиціонується як неправильний, недоречний. Використання дериваційного форманта як доцільного чи відмови від нього залишається за адресатом-читачем.

За допомогою використання літер різного регістру в межах одного слова блогери відокремлюють формант від твірної основи, віртуалізуючи таким чином процес деривації: «Одне з **НАЙбільших** задовольень в житті (ну хіба що окрім отримання спадщини в мільйон баксів) – це **пестити кішку**» (najmanec.livejournal.com/571867.html); «поки **НЕ ЗРОЗУМІЮ** ...» (ja-jalynka.livejournal.com/89337.html). У першому випадку використання заголовних літер акцентує увагу читача на словотвірному форманті, у другому – на дериваційній базі.

Подекуди в персонотекстах блогів має місце відокремлення форманта за допомогою інших символів, зокрема, знак «!» у ході інтерактивного словотвору покликаний привертати увагу адресата на момент дериваційної мовної гри: «Зняв від «а» до «омега» і це було **мега!максимум** концентрації, нервів, канапок, кави, техніки» (mashyngver.livejournal.com/5476.html).

Використання мовцем математичного знака «+» експлікує процес деривації, залучає до нього адресата: «**Про+красти+нація**» (rich-ka.livejournal.com/2181.html) – створення оказіонального омоніму до терміна «прокрастинація», використаного автором блог-запису в заголовку, автор додатково розкриває у самому записі: «До сьогоднішнього дня я не знала, що це майже діагноз. І так страшно звучить – прокрастинація.... Щось про націю і крадіжки, якщо українською мовою...» (rich-ka.livejournal.com/2181.html).

Привертає увагу часте використання блогерами в межах одного акту віртуальної інтерактивної деривації формантів із синонімічними чи/й антонімічними (а часом і такими, що передають градаційний перехід між протилежностями) значеннями: «Зате нема **напів-недо-митих** львів'ян» (if-ro.livejournal.com/146408.html); «**Недо/про/пере...** жите» (charama.livejournal.com/27342.html); «Міф про постійне повернення. **недо-** або пере-скупління. паркінг інто зе соул» (kelma-kiyanka.livejournal.com/6666.html); «Причому з цим всім **недо-/пере-** експонована і перефарбована, криваю дофотопластична фотка з РАМОЧКОЮ!» (617a.livejournal.com/20429.html); «**недо-пере-цейс**» (sashko0.livejournal.com/228800.html); «**пере(недо?)росла**» (chornyava.livejournal.com/181014.html); «Успіх серед (**пере/недо**)зрілих чоловіків – це ще одна ознака твоєї хорошості і мудрості» (automne-dore.livejournal.com/134353.html?thread=987857). Окрім створення комічного ефекту, така дериваційна мовна гра дає блогерів змогу експлікувати кілька подібних або навіть протилежних смислів у одному висловлюванні, що не лише економить мовні зусил-

ля автора, а й залучає адресата-читача до акту творення тексту – дискурсу, створює ефект породження думки, переданої мовцем «тут і зараз», в момент прочитання, оскільки автор немовби ще не остаточно сформував висловлювання, не вирішив, які нюанси хоче передати у сказаному. Вибір цих нюансів (чи прочитання їх усіх, а також порядок їх прочитання) залишається за адресатом.

У ході дослідження було розпочато вивчення експліцитної віртуальної інтерактивної словотвірної гри в персонотекстах блогерів та виокремлено такі її формальні типи: парентезис, дефісація, квотація, закреслення та використання заголовних літер, а також з'ясовано значення, яке відіграє у блог-комунікації проаналізований спосіб словотвірної гри. Функції експліцитної віртуальної інтерактивної дериваційної мовної гри вбачаємо в: економії мовленнєвих зусиль, розширенні змісту та встановленні віртуальних зв'язків у мові, крім того, явище виконує естетичну, оцінну, розважальну функції (розважаючи як автора, так і адресата), функцію самовираження автора; функцію впливу на реципієнта з метою активізації його включеності у сприйняття повідомлення та залучення його до співтворчості. Подальші перспективи дослідження передбачають поглиблення розробки цієї проблематики, зокрема аналіз способів експліцитного віртуального інтерактивного словотвору.

Список використаної літератури

1. Иванов Л.Ю. Язык интернета: заметки лингвиста / Л.Ю. Иванов // Словарь и культура русской речи / под ред. Н.Ю. Шведовой, В.Г. Костомарова. – М.: Индрик, 2001. – С. 131–148.
2. Асмус Н.Г. Лингвистические особенности виртуального коммуникативного пространства: автореф. дис. ... канд. филол. наук / Н.Г. Асмус. – Челябинск: Челябинский гос. ун-т, 2005. – 23 с.
3. Никитевич А.В. Словообразование. Лексикография. Интернет-пространство языка / А.В. Никитевич / IV Международный форум русистов стран СНГ и Балтии (Минск, 13–15 декабря 2010 г.). – С. 262–266.
4. Быкова Е.С. Словообразовательное и морфологическое пространство Рунета в процессе формирования языковой и речевой культуры школьника [Электронный ресурс] / Е.С. Быкова. – Режим доступа: http://utopiya.spb.ru/index.php?option=com_content&view=article&catid=113:-7&id=2928:2012-01-19-00-19-19&Itemid=192 (25.11.2017). – Загл. с экрана.
5. Казяба В.В. Структурно-семантические особенности никнеймов немецкоязычной ICQ-коммуникации (на материале никнеймов девочек-подростков) / В.В. Казяба // Вестн. Помор. ун-та. Сер. «Гуманит. и соц. Науки». – 2011. – № 2. – С. 86–90.
6. Фомин О.Г. Словообразовательные особенности компьютерного дискурса чатов [Электронный ресурс] / О.Г. Фомин, И.В. Певнева, О.А. Подгорна, Н.С. Якимова. – Режим доступа: http://utopiya.spb.ru/index.php?option=com_content&view=article&catid=113:-7&id=2928:2012-01-19-00-19-19&Itemid=192 (25.11.2017). – Загл. с экрана.
7. Горшков П.А. Сленг хакеров и геймеров в интернете: автореф. дис. ... канд. филологических наук: 10.02.19 / П.А. Горшков; Московский гос. обл. ун-т; М., 2006. – 21 с.
8. Чемеркін С.Г. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньо-структурні процеси / С.Г. Чемеркін. – К.: НАН України. Інститут української мови, 2009. – 240 с.
9. Гуцунава Д.В. Интерактивная деривация как отражение постмодернистской языковой картины мира / Д.В. Гуцунава // Проблемы концептуализации действительности и моделирования языковой картины мира: мат-лы Междунар. науч. конф. – Архангельск, 2002. – С. 148–149.
10. Гуцунава Д.В. Особенности словотворчества в современной литературной критике [Электронный ресурс] / Д.В. Гуцунава. – Режим доступа: http://utopiya.spb.ru/index.php?option=com_content&view=article&catid=113:-7&id=2928:2012-01-19-00-19-19&Itemid=192 (25.11.2017). – Загл. с экрана.
11. Гуцунава Д.В. Идеографическая деривация vs интерактивная деривация [Электронный ресурс] / Д.В. Гуцунава. – Режим доступа: <http://www.proza.ru/2002/12/18-61> (25.11.2017). – Загл. с экрана.

12. Гугунава Д.В. Интерактивная деривация как вид языковой игры [Электронный ресурс] / Д.В. Гугунава. – Режим доступа: <http://www.proza.ru/2002/12/18-53> (25.11.2017). – Загл. с экрана.

13. Гугунава Д.В. Эксплицитная деривационная виртуальность [Электронный ресурс] / Д.В. Гугунава. – Режим доступа: <http://www.proza.ru/2002/12/18-60> (25.11.2017). – Загл. с экрана.

14. Земская Е.А. Языковая игра / Е.А. Земская, М.А. Китайгородская, Н.Н. Розанова // Русская разговорная речь: Фонетика. Морфология. Лексика. Жест. – М.: Наука, 1983. – С. 72–214.

15. Николина Н.А. Словообразовательная игра в художественном тексте / Н.А. Николина // Язык. Культура. Гуманитарное знание. Научное наследие Г.О. Винокура и современность. – М.: Логос 1999. – С. 337–346.

16. Hausmann F.J. Studien zur einer Linguistik des Wortspiels. Das Wortspiel im «Canard enchaîné» / F.J. Hausmann. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1974. – 166 S.

17. Piirainen E. Falsche Freunde in der Phraseologie des Sprachenpaares Deutsch Niederländisch / E. Piirainen. – Bielefeld: Aisthesis Verlag, 1999. – S. 187–204.

Статья посвящена анализу эксплицитной виртуальной интерактивной деривации как проявлению языковой игры в речи авторов Интернет-дневников. Раскрыто понятие такого словообразования, определены его основные формальные типы, характерные для блог-коммуникации. Представлены основные функции, которые выполняет эксплицитная виртуальная интерактивная словообразовательная игра в речи авторов блогов.

Ключевые слова: блог, деривация, Интернет-коммуникация, сетевой дневник, языковая игра, языковая личность.

The article analyzes the interactive virtual explicit derivation as an expression of the language game in the bloggers' speech. Discloses the concept of this derivation, and defined its basic formal types, specific to the blog-communication. The main functions that perform the interactive virtual explicit derivation as an expression of the language game in the bloggers' speech are presented.

Key words: blog, derivation, Internet communications, web diary, language game, language identity.

Надійшло до редакції 7.09.2012 р.